

POČÁTKY ŘÁDU SVATÉHO AUGUSTINA V ČESKÝCH ZEMÍCH

Zajímavá příručka Jaroslava Němce, publikovaná pod názvem *Rozvoj duchovních řádů v českých zemích*, nám prokazuje užitečnou službu tím, že uvádí data a první založení řeholních komunit, které v českých zemích pracovaly. Ode dnů princezny Mlady Přemyslovny (+994), zakladatelky opatství sv. Jiří na Hradčanech, a od založení břevnovského opatství sv. Markéty svatým Vojtěchem v r. 993, byla česká církev až do současnosti obohacena množstvím komunit oddaných evangelizaci. Mezi řády, které byly jako jedny z prvních pozvány do této země, byl také *Řád bratří poustevníků svatého Augustina*, který se stal známým pod zjednodušeným názvem *Poustevníci* nebo populárněji *Augustiniáni*.¹

Dříve než začneme, bude dobré objasnit některé body. Nejprve je tu otázka *Řádu* nebo *Kongregace* a otázka “zakladatelů”. Založení řádu Augustiniánů na rozdíl od například Františkánů a sv. Františka z Assisi, Dominikánů a sv. Dominika Guzmána nebo Jezuitů a sv. Ignáce z Loyoly nemůže být přímo přisouzeno jednomu charismatickému zakladateli. Je pravda, že svatý Augustin z Hippo (+430) jako mnich a biskup sestavil ve své krátké *Řeholi* (přibližně r. 397) základní evangeliem inspirované principy pro komunity kleriků, laiků a řeholnic, ale nerozepsal se v ní o takových detailech, jaké byly později zaznamenány v *Řeholích* přisuzovaných sv. Basilovi (+379), sv. Benediktovi (+547) nebo v duchovních povzbuzeních sv. Františka (+1226) a specifických konstitucích sv. Ignáce z Loyoly (+1556). Opět musíme poznamenat, že do desátého století neexistovala, přesně řečeno, žádná taková instituce jako “Řád”; tento pojem se rozvinul s rozšířením clunyské reformy po roce 910. Clunyjští opati, vyňatí z běžného řádu a zařazení pod papežskou jurisdikci, zaručovali ducha zachování řádu novým způsobem v tom, že každé opatství či převorství, založené z Cluny, přísahalo naprostou poslušnost jedinému clunyskému opatu. V průběhu desátého a jedenáctého století získala dynastie svatých clunyských opatů mocný vliv na reformu Církve.² Velká “gregoriánská reforma”, pojmenovaná po svém předním šířiteli papeži Řehoři VII (+1085), který byl sám clunyským mnichem, použila *Řeholi svatého Augustina* jako základní program reformy duchovenstva.³ Později Čtvrtý lateránský koncil (1215) ve snaze zastavit nebo alespoň regulovat fenomenální nárůst řeholních komunit, stanovil, že aby mohla být nová komunita schválena papežem, musí si vybrat jednu z tradičních *Řeholí* (sv. Augustina, Basila nebo Benedikta) jako společné vodítko.⁴ Tento “gregoriánský impuls” jednak inspiroval, jednak se šířil se zakládáním a prudkým růstem řádů

---

1 Jaroslav Němec, *Rozvoj duchovních řádů v českých zemích*, (Řím, 1988), pp. 18-19; 37. Jaroslav Kadlec, *Kláštery augustiniánů eremitů v Čechách a na Moravě*, (Řím, 1975).

2 Milan Buben uvádí, že clunyjští opaté, kteří sami sebe označovali jako “Opat opatů”, vykonávali pod opatem Petrem Ctihodným (1122-1156) soudní pravomoc nad 1.400 kláštery, ve kterých žilo 12.000 mnichů. Je zajímavé, že když se Opatství svěřilo v r. 1258 do ochrany francouzského panovníka, došlo k úpadku, viz *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, II. díl/2. svazek “Mnišské řády”* (Praha, 2004), s. 20-27.

3 Gerhard Ladner, *The Idea of Reform* (Cambridge, MA, 1956).

4 IV. lateránský koncil svolaný v listopadu 1215 papežem Inocencem III (+1216) tak deklaroval v kánonu 13 *Ne nimia diversitate*.

Pravidelných kanovníků jako jsou *Kanovníci svatého Augustina* (po roce 1060) a samozřejmě také *Bílého řádu premonstrátských řeholních kanovníků* (založeného 1120).

Augustiniánský řád, který se zrodil za skromnějších okolností, se nemohl srovnávat s daleko kosmopolitnějšími dominikány, jejichž zakladatel šlechtického původu Dominik Guzmán (+1221), pravidelný kanovník sv. Augustina, úspěšně získal své následovníky mezi výkvětem toulouské inteligence, aby potíral omyly při obraně pravdy. Tento ohnivý Kastilec trval na stálém “průběžném teologickém vzdělávání”, kterého bylo bolestně třeba tváří v tvář agresivnímu, ale matoucímu katarismu v jižní Francii. Jím propagovaný styl života, který se později stal známým pod názvem *Řád kazatelů*, rychle získal papežský souhlas v r. 1216. První pokusy Františka z Assisi (+1226) získat církevní souhlas se setkaly jen s částečným úspěchem. Syn bohatého obchodníka se po své dramatické konverzi (asi r. 1203) snažil o získání papežského souhlasu od r. 1210; získal jej až v r. 1223. Františkovi četní následovníci, známí jako *Menší bratři*, pak byli vysláni, aby kázali pokání, zatímco sami žili radikální napodobení naprosté Kristovy chudoby. Karmelitáni neboli *Bratři naší Paní z hory Karmelu* byli původně skupinou vojáků, kteří se stali poustevníky a soustředili se pod řeholí (Vitae formula) sestavenou sv. Albertem Jeruzalémským (+1214), který byl sám pravidelným kanovníkem svatého Augustina; papežský souhlas získali po svém příchodu do Evropy z Palestiny v r. 1226.

Jak již bylo řečeno, první augustiniáni vytvářeli své komunity za mnohem prostších okolností. Samozřejmě tu byl přítomen vliv sv. Augustina. Ten byl znám více pro svého teologického génia; jeho spisy vskutku vytvořily základ pro křesťanskou evropskou kulturu, která se šířila napříč stoletími od jeho smrti v r. 430. Zanedbatelný však nebyl ani jeho vliv na vznik a šíření evropského mnišství. Je neoddiskutovatelnou skutečností, že to byly jeho principy mnišského života, obsažené v jeho krátké “Řeholi” (“*svatého Augustina*”), které byly později přejaty a uzpůsobeny takovými zákonodárci jako byl *Benedikt z Nursie*, *Isidor ze Sevilly*, *Hilary z Arles*, *Benedikt Aniánský* a “otec pravidelných kanovníků” *Chrodegang z Met* (+766). Gregoriánská reforma byla ve své obnově těchto kněžských ideálů jednoznačně “augustiniánská”. *Hugo z opatství sv. Viktora* (Paříž) oslavuje Augustina ve svém známém hymnu:

Velký Otče Augustine, sepsal jsi Řeholi pro mnichy, která je pro ty, kdo ji milují a následují,
královskou cestou, která skrze posvátnou inspiraci vede do nebeského domova.

Augustiniánský řád má své kořeny v poustevnickém ideálu, který byl podporován jednak křížovými výpravami, jednak východními mnichy, kteří prchali do západní Evropy po obrazoboreckých bouřích a šíření Islámu po zkázonosné bitvě u Manzikertu v r. 1076. Poustevnictví bylo samozřejmě přítomno v západní církvi i před tímto obdobím i v průběhu něj, jak dokazují životy a činy sv. *Nila* (+1004), sv. *Bartoloměje z Grottoferrata* (+1065), sv. *Romualda* (+1027), sv. *Bruna* (+1101) a sv. *Štěpána Hardinga* (+1134). Dnes se ukazuje, že někteří z prvních poustevníků – pozdějších augustiniánů – neměli Řeholi sv. Augustina. Nicméně rozhodnutí přizpůsobit Řeholi sv. Augustina bylo podníceno rozhodnutím IV. Lateránského koncilu (1215) odstranit všechny nové řády a všechny řády bez řehole podřídít schválené Řeholi. Aby se zabránilo nevyhnutelným dotazům, tři bratři, kteří zastupovali množství roztroušených poustevnických skupin v Toskánsku, požádali v r. 1243 papeže Inocence IV. o schválení sjednocení v poslušnosti Řeholi a konstitucím pod voleným Generálním převorem. Papež tuto žádost schválil a

jmenoval kardinála Richarda Annabaldiho, aby toto sjednocení organizoval. Ke sjednocení došlo v průběhu první Generální kapituly v Římě (březen 1244). Tento nový řád získal název „Bratři poustevníci svatého Augustina z Toskánska“; v r. 1252 vzhledem k jeho rychlému šíření za hranice Itálie se bratři začali nazývat jednoduše „Řádem poustevníků sv. Augustina“. O dvanáct let později, 9. dubna 1256, došlo k ještě důležitějšímu „Sjednocení“, když Alexandr IV. (+1262) kanonicky ustanovil rozsáhlejší Řád poustevníků sv. Augustina, nově složený z dříve oddělených komunit a řádů, z nichž některé se řídily Řeholí sv. Augustina, jiné nikoli.

Naneštěstí nemůžeme prozkoumat dějiny všech těchto skupin do detailů. Pro naše účely vezměme jako počáteční bod úvah *Řád sv. Viléma*, jednoduše označovaný jako *vilemité*.

Řád byl pojmenován po jistém francouzském křižáckém rytíři, který se po návratu ze Svaté Země rozhodl pro život v tuhé kajícnosti. Cestoval jako poutník do Santiaga a dalších svatých míst; usadil se nejdříve poblíž Pisy a později v naprosto opuštěné oblasti nazývané Malavalle (*Mala Vallis* – zlé, špatné údolí), kde žil po zbytek svého života v přísné samotě. Po jeho smrti (9. února 1157) Vilémův jediný učedník Albert sepsal jeho životopis, popisující jeho život a spiritualitu; ten byl později rozšířen do formy asketického *životního pravidla*. Vilémův hrob se stal (a dosud je) cílem poutníků obzvláště po jeho kanonizaci (prohlášení za svatého) papežem Inocencem III. v r. 1202. Albert popisuje světce oděného do hrubé vlněné tuniky s koženým pásem. Albert shromáždil komunitu asketů a jejich způsob života byl schválen v r. 1211 Inocencem III. Ale jejich historie byla pokažena rozdělením. V r. 1225 se skupina vilemitů z opatství Monte Favale odštěpila od jejich mateřského domu v Malavalle a utvořila svůj vlastní *Řád*, který se dostal pod vliv cisterciáků. V r. 1237 obdrželi vilemité z Malavalle od Řehoře IX. *Řeholi sv. Benedikta* a dovolení šířit řád za hranice Itálie do tak vzdálených míst jako Holandsko, Francie, Německo a zjevně i do českých zemí.

Problém je v tom, že si nejsme jisti, zda v průběhu třináctého století žili v Pivoni/Stockau nějakí vilemitští poustevníci. Víme, že v r. 1266 se mnozí němečtí vilemité se souhlasem Urbana IV. připojili k nově vzniklému Řádu poustevníků sv. Augustina. Otázkou je, zda se vilemité, pokud v té době nějakí v českých zemích byli, také připojili k augustiniánům. Pro toto nemáme žádné historické důkazy. Z historického hlediska se jeví jako pravděpodobné, že první augustiniáni přišli do českých zemí z augustiniánského kláštera v Schonthalu (Německo) na pozvání Oldřicha Zajíce v r. 1262. To je však již jiná kapitola dějin.